

ORTA ASYA ÜLKELERİNİN GÜVENLİK ALANINDA İŞBİRLİĞİ ÇABALARI

Aydatka Akcolova

(Uluslararası İlişkiler 4.sınıf)

Giriş

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ülkeleri, bir dizi sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlar genellikle sınır anlaşmazlıkları, etnik gerilimler, ekonomik ve siyasi dönüşüm sürecinin getirdiği zorluklar, su kaynaklarının kullanımı ve radikal dini akımlar olarak sıralanabilir. Orta Asya ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmış ve kendi güvenlik sorunlarıyla yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Bu ülkeler, çeşitli iç ve dış tehditlerle karşı karşıyadır. Bunlar arasında etnik ayrılıkçılık, dini aşırılık, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve sınırların güvenliği gibi konular bulunmaktadır. Orta Asya ülkeleri, bu tehditlere karşı tek başlarına mücadele etmede zorlanmaktadır. Bu nedenle güvenlik alanında işbirliği yapma ihtiyacı doğmuştur. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi bölgesel platformlar, Orta Asya ülkelerinin güvenlik alanında işbirliği yapmalarını sağlama konusunda önemli bir rol oynamaktadır. ŞİÖ, üye ülkeler arasında güven artırıcı önlemler almayı, terörizmle mücadele etmeyi, askeri tatbikatlar düzenlemeyi ve istihbarat paylaşımını teşvik etmektedir. Bu çalışmada Orta Asya devletlerinin karşılaştığı sorunlar ile bu sorunları çözmek için yaptıkları işbirlikleri ele alınacaktır.

1. Orta Asya'da Güvenlik Sorunları 1.2. Sınır sorunu

Orta Asya ülkeleri arasındaki sınır sorunları, genel olarak Ruslar tarafından keyfi biçimde çizilen sınırlardan kaynaklanmaktadır. Bu sınırlar, potansiyel çatışmaları engellemek ve bölgeyi daha kolay yönetilebilir hale getirmek amacıyla 1920'lerde Moskova tarafından belirlenmiştir. Mosko-

va yönetimi, bölgeyi bütüncül bir ekonomik yapı haline getirerek Sovyetler Birliği'nin ihtiyaçlarını karşılamıştır. Ancak 1990'larda bölgede gerçekleşen bazı olaylar sınır sorunlarının yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur. Örneğin Özbekistan'ın terörist saldırıları sonrasında sınır güvenliğini gerekçe göstererek sınırlarına mayın döşemesi ve serbest dolaşımı kısıtlaması, diğer ülkeleri sınır müzakerelerini hızlandırmaya yönlendirmiştir (Arı, 2008: 2). Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yapılan Minsk Anlaşması ve Almatı Bildirgesi gibi başlıca anlaşmalarda Orta Asya cumhuriyetlerinin sınırlarının korunması gerektiği vurgulanmıştır. Bu süreçle birlikte, sınırların belirlenmesi ve işaretlenmesi süreci başlamıştır. Sınırları belirleme ve işaretleme müzakerelerinin tamamlanmasıyla sınır gerginliklerinin azalacağı ve kalıcı çözümler sağlanacağı umulmuştur. Ancak sürecin sınır sorunlarını tamamen çözmesi beklenmemiş, sadece hukuksal netlik sağlayacağı düşünülmüştür. Bu nedenle sınırlandırma ve işaretleme müzakereleri önemlidir, ancak gerginliklerin tamamen sona erdirilmesi açısından yeterli değildir (Joldoshov, 2019: 310-311).

Sınır sorunlarının çözümünde kişisel yönetimler, ekonomik baskılar, örtük anlaşmalar ve ulusalcı duygular gibi faktörler etkili olmuştur. Ancak çözülmemiş sınır sorunları, uyuşturucu trafiği, kaçakçılık ve radikalizm gibi güvenlik sorunlarına yol açmıştır. Sovyet dönemindeki politikalar, Orta Asya'daki sınır sorunlarının kökeninde yatmaktaydı. Demografik değişiklikler ve sınırların belirlenmesindeki manipülasyonlar, Sovyet sonrası dönemde uluslararası sorunlara dönüşmüştür. Bölgedeki ticaret yollarının kapanması ve sınırların kısıtlayıcı hale gelmesi, insanlar arasında çatışmalara neden olmuştur. Uluslararası hukukun gerektirdiği şekilde sınır sorunlarının çözülmesi, bazı yönetimler tarafından taviz olarak algılanmıştır. Özellikle Fer-

gana Vadisi, Orta Asya'da sınır sorunlarının yoğun olduğu bir bölgedir. Bu vadideki sınırların düzeltilmesi ve ticaretin serbestleştirilmesi için ortak çözümler bulunması gerekmektedir. Sınır sorunlarının çözümü için şeffaf süreçlerle yerel halkın tercihleri göz önünde bulundurulmalı, mayın temizliği gibi acil adımlar atılmalı ve işbirliği artırılmalıdır. (Birdişli, 2017: 130-131)

1.2. İslami Köktendencilik Sorunu

Orta Asya'nın Sovyet rejiminin çökmesiyle bağımsızlık kazanması, bölgeyi İslam devletlerinin yakından ilgilendiği bir alan haline getirmiştir. Bölge, tarih boyunca Ortadoğu İslam medeniyeti merkezleri ile Rusya Müslümanları arasında bir köprü işlevi görmüştür. Orta Asya'nın jeopolitik önemi, bölgede dört dinin kesiştiği tek yer olmasıyla da belirginleşmektedir. Bölgedeki ülkelerde radikal İslam'ın durumu incelendiğinde en büyük Müslüman nüfusa sahip olan Özbekistan'da dini faktörlerin siyasallaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Özbekistan, dini muhalifleri ve Sovyet milliyetçi muhalefeti ülkeden uzaklaştırdıktan sonra, radikal İslamcılığa karşı koymak için ülkenin İslamlaşma sürecini başlatmıştır. Bu süreçte devlet ılımlı Sünni İslam ve tasavvuf teşvik edilmiş ve dinin, milliyetçilik ideolojisine entegre edilerek ulusal fikirlerin desteklenmesi amaçlanmıştır. Orta Asya'da güvenlik tehdidi, İslamlaşmanın Vahhabi örneğindeki radikal grupların etkisinin artmasıyla güçlenmiştir. Özellikle Tacikistan, Özbekistan ve Güney Kırgızistan'da radikal İslamcı grupların etkisinin arttığı görülmüştür. Bu durum, devletlerin bütünlüğüne yönelik bir tehdit oluşturmuş ve bölgedeki istikrarsızlığı derinleştirmiştir. Kırgızistan örneğinde ise dini aşırılığın bölücülükle birleşmesi tehdidi, ülke için en büyük tehlike olarak görülmüştür. Müslüman topluluğu, siyasi süreçlerde etkili bir aktör haline gelmekte ve bu durum, ülkedeki siyasi arenanın şekillenmesinde önemli bir faktör oluşturmaktadır. (Botakaraev, 2019)

Özbekistan İslami Hareketi, Orta Asya'da önemli bir siyasi İslam örgütüdür. 1991'den sonra ortaya çıkan çeşitli İslamcı gruplar, 1996'da birleşerek bu hareketi kurmuştur. Özbekistan'ın mevcut yönetimini devirmeyi ve yerine bir İslam devleti kurmayı hedefleyen bu hareket, Tahir Yoldashev ve Vahhabi öğretileriyle yetiştirilmiş Cuma Namangani gibi isimler tarafından kurulmuştur. Özbekistan İslami Hareketi, Hizbut Tahrir'den farklı olarak şiddeti meşru görmekteydi. 1999'da Taşkent'te meydana gelen patlamaların ardından hareket rejime karşı silahlı mücadele başlatmıştır. Ancak 2001'de Cuma Hocaev'in öldürülmesiyle gücünü kaybetmiştir.

ABD'nin Afganistan'ı işgal etmesiyle birlikte, El-Kaide ile birlikte darbe almış ve çoğu üye IŞİD'e katılmıştır. Hizbu't-Tahrir, Orta Asya'da Vahhabiliğin etkisinde faaliyet gösteren bir örgüttü. Fergana Vadisi'nde özellikle Özbekler arasında etkili olan bu hareket, siyasi bir amaç gütmeksizin barışçıl yollarla şeriat düzenini kurmayı hedeflemiştir. Ancak bazı ülkelerde aşırılık yanlısı ve terörist olarak nitelendirilmiştir.

İslami Yeniden Doğuş Partisi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulan pan-İslamcı bir hareketti. Özellikle Tacikistan'da, Taliban'ın desteğiyle etkili olmuş ve kanlı iç savaşlarda yer almıştır. Parti, daha sonra daha ılımlı bir çizgi izleyerek muhafazakar politikaları desteklemiştir. Tebliğ Cemaati, Hindistan kökenli bir hareket olup Orta Asya'da da etkindir. Barışçıl bir şekilde İslam'ı yaymayı hedeflemiştir, özellikle Kırgızistan'da aktif olmuştur. Ancak bazı ülkelerde aşırılık yanlısı olarak görülerek yasaklanmıştır. Orta Asya'da faaliyet gösteren bu İslami hareketler, devletler tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Bazıları, dini örgütleri Vahhabi ya da terörist olarak damgalayarak baskı altına almıştır. Taliban, El-Kaide ve Tebliğ gibi dış kaynaklı Selefi hareketler de bölgede etkinlik göstermiştir. (Akimjan kıızı, 2018: 32-33)

Günümüzde Afganistan'daki çatışmalar ve belirsizlikler, Asya'nın merkezinde önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır. ABD'nin 2001'deki müdahalesiyle başlayan süreç, 20 yıl sonra sürdürülemez hale gelmiş ve ABD çekilme kararı almıştır. Taliban, ABD'nin çekilmesini zafer olarak görürken, Afganistan'da iç savaş olasılığı artmıştır. Bu durum, Orta Asya ülkelerini endişelendirmektedir. Orta Asya'da çatışma yaşanmamış olsa da, bölgenin barış ve istikrar havzası olması teşvik edilmektedir. Çatışmaların ardından bölgesel işbirliğinin artmasının, güvenliği artıracığı ve ekonomiyi güçlendireceği düşünülmektedir. Birlikte hareket etmek, bölgede kalıcı istikrarın anahtarı olarak görülmektedir. Bölgesel işbirliği, Orta Asya'nın egemenliğini güçlendirecek, dış müdahaleleri ve çatışmaları engelleyebilecek ve ekonomik kalkınmayı teşvik edecektir. Orta Asya ülkeleri, ekonomik kalkınma, güvenlik ve bağımsızlıklarını korumak için işbirliği yapmak durumundadır. Bölgesel işbirliği, bölgedeki kırılganlıkları azaltacak ve bölgenin orta vadede önemli bir uluslararası güç olma potansiyelini artıracaktır. (Kaya, 2019)

1.3. Uyuşturucu Kaçakçılığı Sorunu

Orta Asya ülkeleri, 1990'ların ortalarına kadar uyuşturucu sorununu sadece yabancı ülkeleri etkileyen bir problem olarak görüyordu. Ancak sonraki yıllarda Afganistan'daki eroin ticareti Orta Asya'yı da etkisi altına almıştır. Bölge, Afganistan, Pakistan ve İran'ı kapsayan "Altın Hilal" ile komşu olan,

uyuşturucu ticaretinde önemli bir geçiş bölgesi haline gelmiştir. Uyuşturucu ticaretinde dört tip grup öne çıkmıştır: uyuşturucu mafyası, sınır aşan suç örgütleri, başkaldıran terörist gruplar ve İslamcı gruplar. Bu gruplar geniş çaplı kaçakçılık ağları oluşturarak bölgedeki uyuşturucu ticaretini artırmıştır. Bölgedeki yetkililer, uluslararası yardım ve işbirliğine dayanarak uyuşturucu kaçakçılığına karşı kanunları uygulayıcı tedbirler almıştır. Ancak Afgan eroininin Orta Asya üzerinden sevkiyatının artması, yerel talebi de etkilemiş ve bu da yerel otoritelerin sorunu ele alış şeklinde değişikliğe neden olmuştur. (Erol, 2004: 94-95)

Orta Asya ülkeleri, uyuşturucu trafiğinde transit ülke olarak öne çıkmaktadır. Afganistan ve Pakistan gibi uyuşturucu üreticisi ülkeler, mallarını Rusya ve Batı Avrupa pazarlarına ulaştırırken, bu ülkelerin hepsi birer geçiş ülkesi olarak kullanılmaktadır. Kazakistan'a odaklandığımızda, son yıllarda uyuşturucu üretiminde ve transit geçişlerde artış görülmektedir. Ülkedeki uyuşturucu trafiği, özellikle Chu vadisindeki yabancı hint keneviri sahaları ve yıllık yaklaşık 500 metre/ton hasatla dikkat çekmektedir. Ülkede uyuşturucu kullananların sayısı 200 bin civarında tahmin edilmekte olup, bu kullanıcıların üçte ikisi otuz yaşın altındadır. Uyuşturucu trafiği ve hint keneviri üretimi, Kazakistan'daki uyuşturucu sorununun ana belirleyicisidir. Kazakistan, Orta Asya ülkeleri arasında en gelişmiş bankacılık sistemine sahip olduğundan, kara para aklama operasyonları için diğer bölge ülkelerine göre daha cazip bir konumdadır. Ülke ayrıca önemli kimya fabrikalarına sahiptir ve burada eroin üretiminin ana maddesi olan asit anhidrit üretimi yapılmaktadır. Bu maddeler, özellikle Rusya gibi bölge ülkelerine ihraç edilmektedir. Kazakistan, 1998 yılında ceza yasalarında önemli değişiklikler yaparak BM Uyuşturucu İle Mücadele Sözleşmelerini kabul etmiştir. Yolsuzlukla mücadele için yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır, ancak yolsuzluk ve kara para aklama gibi sorunlar hala devam etmektedir. (Mutlu ve Tılıç, 2001)

Kırgızistan, Orta Asya'da diğer komşu ülkelerden farklı olarak petrol sanayisine ve enerji rezervlerine sahip değildir. Ancak coğrafi konumu, ülkeyi Afganistan ve Pakistan kaynaklı afyonun kuzey bölgelerine kaçırılmasında uygun bir transit noktası haline getirmektedir. Ülkenin güneyinde konuşlanmış birçok uyuşturucu kaçakçılık örgütü bulunmaktadır ve bu durum Orta Asya'nın güvenliğini tehdit etmektedir. Fergana Vadisinde var olan etnik sorunlar, radikal dini grupların hareketliliği ve uyuşturucu mafyasının güçlenmesi ülkeyi istikrarsızlaştırmaktadır. Bu gruplar ülke yönetimi tarafından yeterince kontrol edilememekte ve Kırgızistan'ın ekonomik ve siyasi gelişimini olumsuz etkilemektedir. 1980'lerin ortalarında, Afganistan'da görev yapan Sovyet askerlerinin afyon bağımlılığını arttırmasıyla birlikte, Kırgızistan transit bir ülke olmaya başlamıştır. Ülkeye giren Afgan afyonunun büyük bir kısmının

güneydeki bölgelerden girdiği tahmin edilmektedir. (Erdoğan, 2006: 101-102)

Kırgızistan'da, Afganistan ve Pakistan'dan gelen uyuşturucunun paketlenildiği ve dağlar üzerinden nakledildiği bilinmektedir (Mutlu ve Tılıç, 2001). Kırgızistan'ın dağlık arazisi ve zorlu iklim koşulları, uyuşturucu kaçakçılarının yakalanmasını güçleştirmektedir. Özellikle güney ve güneybatı bölgeleri, Afganistan kaynaklı uyuşturucu maddelerinin kaçakçılığında ana rotaları oluşturmaktadır. Oş şehri, uyuşturucunun transfer noktası konumundadır ve uyuşturucu Özbekistan ve Kazakistan üzerinden Rusya ve Batı Avrupa'ya taşınmaktadır. (Erdoğan, 2006: 102-103) Özbekistan'da ise 1998'de uyuşturucu trafiğinde artış gözlemlenmiştir ve Tacikistan üzerinden Fergana Vadisine giden rota önem kazanmıştır (Mutlu ve Tılıç, 2001). Ülkede artan uyuşturucu bağımlılığı ve uyuşturucu şebekelerinin etkisi, ülkenin önemli bir transit noktası olduğunu göstermektedir. Özbekistan, Afganistan'a olan sınırlarını iyi bir şekilde korumaktadır, ancak Tacikistan ile olan sınır bölgelerinde sık sık uyuşturucu yakalamaları yaşanmaktadır. Özbekistan, komşu ülkeleriyle olan ilişkilerinde güçlü bir tutum sergilemekte ve Orta Asya'nın güvenliği konusunda uluslararası kuruluşlar için önemli bir konumda bulunmaktadır. Ülkede kaçakçılık faaliyetleri genellikle daha küçük ve aile bağlarıyla hareket eden gruplar tarafından gerçekleştirilmektedir. Kanun uygulayıcı birimlerin yetersiz eğitim ve ekipmana sahip olması, uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadelede büyük bir zorluk oluşturmaktadır. Bu nedenle, Özbekistan'daki kanun uygulayıcı birimlerin eğitimi ve ekipmanı konusunda uluslararası yardımların sağlanması büyük önem taşımaktadır. (Erdoğan, 2006: 108-109)

Tacikistan, Afganistan'dan gelen uyuşturucunun ilk ayağı olarak Bağımsız Devletler Topluluğu ve Avrupa'ya ulaşımını sağlamaktadır. Ülkedeki güvenlik zafiyeti ve Doğu Tacikistan'ı Çin'e bağlayan yeni bir yolun açılması, uyuşturucu trafiğini daha da kolaylaştırmıştır. Türkmenistan üzerinden Rusya ve Avrupa pazarlarına uzanan uyuşturucuların başında Afganistan, Pakistan, İran, Tacikistan ve Özbekistan'dan ulaşan esrar gelmektedir. Ülkenin coğrafi konumu ve siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle kontrolü zor olan Afganistan sınırı, uyuşturucu kaçakçıları için çekici bir geçiş alanıdır. Türkmenistan'ın yasaları uyuşturucu kaçakçılığına idam cezası öngörmekte olup bu, cezalar uyuşturucu suçlarında bir azalma sağlayamamıştır. Orta Asya'da uyuşturucu ile mücadeleyi olumsuz etkileyen en önemli faktörlerden biri, devlet yetkilileri arasındaki yolsuzluk eğilimidir. Yetersiz güvenlik önlemleri ve düşük maaşlar nedeniyle uyuşturucu trafiğinin engellenmesi zorlaşmaktadır. (Mutlu ve Tılıç, 2001)

2. Orta Asya Ülkelerinin Güvenlik Antlaşmaları

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, 8 Aralık 1991'de Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya tarafından kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) Orta Asya ülkeleri Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan ve Tacikistan da üye olmuştur. BDT üyeleri arasında imzalanan Almatı

Deklarasyonu, istikrarsızlık unsurlarının önlenmesini amaçlayan ilkeleri belirlemişti, bu da bölgede istikrarlı bir geçişin hedeflendiğini gösteriyordu. Orta Asya'da istikrarı sağlamak amacıyla kurulan bölgesel yapıların çeşitli amaçlar doğrultusunda faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu yapılardan biri, BDT kapsamında 1994'te yürürlüğe giren Kolektif Güvenlik Antlaşmasıdır. Bu antlaşma, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın da dahil olduğu Orta Asya ülkelerinin arasındaki askeri iş birliğini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda, bölgedeki istikrarsızlık unsurlarının önüne geçmek için Almatı Deklarasyonu ilkeleri gibi ilkeler benimsenmiştir. Bölgede başka bir örgüt olan Şangay İşbirliği Örgütü, Çin ve Rusya'nın liderliğinde kurulmuştur. Bu örgüt, Orta Asya'daki güvenlik sorunlarına odaklanan ve bölgedeki Amerikan angajmanına tepki veren bir yapı niteliğindedir. (Arı, 2008: 10-13) Örgüt İran, Pakistan ve Hindistan gibi ülkeleri üyeliğe kabul ederek, bölgedeki etkisini artırmıştır.

2.1 Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ)

2.1.1 Örgütün Kuruluş Süreci ve Amacı

8 Aralık 1991'de, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın Belovejskaya Puşssa'da Sovyetler Birliği'nin sonunu getirerek Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) kurdukları bilinmektedir. 15 Mayıs 1992'de imzalanan ancak 1994 Nisan'ında yürürlüğe giren Kolektif Güvenlik Antlaşması (KGA), Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın dahil olduğu BDT ülkeleri arasındaki istikrarsızlığı gidermeye yönelik bir adımdı. (Misafir, 2024) Antlaşma, Sovyet sonrası yeni koşulları göz önünde bulundurarak oluşturulmuştur. 11 madde içermektedir. Bu maddeler arasında kuvvet kullanımının genel hükümleri, istişare mekanizması, Kolektif Güvenlik Konseyinin oluşturulması, saldırı durumunda ortak yanıt, Kolektif Güvenlik Konseyinin faaliyet mekanizması, ortak güvenlik sisteminin araçlarının düzenlenmesi gibi konular yer almaktadır. Antlaşma, katılımcı devletlerin dostluk, karşılıklı saygı ve anlayış ruhu içinde sorunları çözmelerini ve antlaşmanın ortak güvenlik ilkelerini paylaşan diğer devletlere açık olmasını öngörmektedir. Kolektif Güvenlik Antlaşmasına (KGA) katılan eski Sovyet ülkeleri, farklı güvenlik endişeleri taşıyordu. Belarus, Polonya ile yaşadığı sorunlarda destek almak istediği için antlaşmayı önemsiyordu. Ermenistan, RF ile kara sınırının olmaması ve Azerbaycan topraklarının bir kısmını işgal etmesi nedeniyle ekonomik olarak sıkışmıştı. Orta Asya ülkeleri ise Çin'in artan baskısı ve aşırılıkçı tehditler karşısında KGA'ya katılarak politikalarını belirliyordu. Ancak KGA yalnızca kâğıt üzerinde kalmış, ortak bir karargah bile kurulamamıştır. Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan'ın antlaşmadan çekilmesi, KGA'ya yönelik reform taleplerini

artırmıştır. (Hamzaoglu, 2021)

2002'de, askeri işbirliğini artırmak amacıyla KGAÖ üyeleri, resmen Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nü kurmuşlardır. Bugün KGAÖ'nün 6 üyesi bulunmaktadır ve Orta Asya'daki devletlerin çoğunluğunun bu örgütte yer alması, Rusya'nın bölgedeki güvenlik sağlayıcı rolünün hala geçerli olduğunu göstermektedir. (Misafir, 2024)

2 Aralık 2004'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, KGAÖ'ye gözlemci statüsü vermiştir. Bugün KGAÖ'nün yapısında altı üye devlet bulunmaktadır ve Afganistan ile Sırbistan gözlemci devletler olarak yer almaktadır. Özbekistan, 2006'da KGAÖ'ye katılmıştır. 2006-2010 döneminde, toplu güvenlik sisteminin oluşturulması ve geliştirilmesi için ana faaliyet planı ve askeri oluşum planı gibi belgeler kabul edilmiştir. 2007'de Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de KGAÖ ile Şanghay İşbirliği Örgütü arasında bir anlaşma imzalanmıştır. 26 Ağustos 2008'de Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığı Rusya'nın liderliğinde KGAÖ tarafından kabul edilmiştir. KGAÖ üye devletleri arasında uyuşturucu kaçakçılığının önlenmesine yönelik toplu faaliyet planları kabul edilmiştir. 2010'da KGAÖ, barışı koruma gücünün oluşturulması kararını almıştır. 21 Aralık 2011'de Rusya, KGAÖ üye ülkelerinde yabancı askeri üslerin kurulmasını veto etme hakkı kazanmıştır. Bu dönemde başkanlık Beyaz Rusya'dan Kazakistan'a geçmiştir. Özbekistan, 11 Eylül saldırısının ardından 28 Haziran 2012'de KGAÖ üyeliğini askıya almıştır. Mayıs 2013'te Bişkek'te düzenlenen toplantıda KGAÖ üye devletleri, kolektif güvenlik sisteminin iyileştirilmesi ve tehditlere karşı önlemler konusunda çalışmıştır. 2020'ye kadar KGAÖ üye devletleri arasında askeri işbirliğini geliştirmenin yollarının aranması ve terörizmle mücadele gibi konular üzerinde durulmuştur. Ekim 2016'da Ermenistan'ın başkenti Erivan'da gerçekleştirilen toplantıda KGAÖ'nün 2025'e kadar geçerli olacak güvenlik stratejisi belirlenmiş ve terörizmle mücadele konusunda ortak bir belge hazırlanması kararlaştırılmıştır. (Güher, 2018)

KGAÖ'nün temel amacı, üye ülkelerin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak ve olası askeri tehditlere karşı ortak bir şekilde mücadele etmektir. Örgüt, üye ülkelerin ulusal güvenliğini sağlamak için askeri ve siyasi işbirliğini koordine etmeyi amaçlamaktadır. Kolektif Güvenlik Antlaşması, ortak güvenlik kavramını temel almaktadır. Anlaşmanın 2. ve 4. maddeleri, ortak güvenlik ilkesine odaklanmaktadır. 2. maddeye göre, bir veya birkaç üye ülkenin güvenliği tehdit altındaysa, ortak danışma mekanizması devreye girecek ve tehdidin ortadan kaldırılması için işbirliği sağlanacaktır. 4. madde ise bir üye ülkeye yönelik askeri saldırı durumunda diğer üye ülkelerin askeri yardım sağlayacağını ve BM'nin 51. maddesi uyarınca

kollektif savunma hakkını kullanacaklarını belirtmektedir. KGAÖ, üyeleri arasında barış, uluslararası güvenlik ve istikrarın sağlanmasını, üye ülkelerin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunmasını amaçlamaktadır. (Misafir, 2024)

2.1.2. KGAÖ'nün Yapısı ve Faaliyetleri

Kollektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ), beş ana organdan oluşur: Kollektif Güvenlik Konseyi, Danışma ve Yürütme Organları, Daimi Çalışma Organları, Yardımcı Organlar ve KGAÖ Parlamenter Asamblesi. Kollektif Güvenlik Konseyi, KGAÖ'nün en yüksek organıdır ve örgütün genel politikasını belirler. Üye devletlerin başkanlarından oluşur ve çeşitli konularda kararlar alır. Kararlar oybirliğiyle alınır ve üye ülkeler açısından bağlayıcıdır (Misafir, 2024). Kollektif Güvenlik Konseyi Başkanlığı görevi, konsey toplantısının yapıldığı ülkenin devlet başkanı tarafından bir sonraki olağan toplantıda toplantının yapılacağı devletin devlet başkanına devredilinceye kadar yürütülür. Bu durum, konsey toplantılarının düzenli rotasyonla üye devletler arasında gerçekleştirilmesini sağlar. Bu şekilde her üye devlet, zaman içinde konsey toplantılarına ev sahipliği yapma ve başkanlık görevini üstlenme fırsatına sahip olur (Güher, 2018).

Danışma ve yürütme organları Dışişleri Bakanları Konseyi, Savunma Bakanları Konseyi ve Güvenlik Konseyi Sekreter Komitesinden oluşur. Bu organlar, dış politika, askeri işbirliği ve ulusal güvenlik konularında işbirliği yaparlar. Daimi çalışma organlarına ise Daimi Konsey ve Müşterek Karargâh dahildir. Daimi Konsey, KGAÖ organları arasındaki işbirliğini koordine ederken, Müşterek Karargâh örgütün askeri konularla ilgili kararlarını uygular. Yardımcı organlar KGAÖ'ye üye ülkelerin işbirliğini artırmak için kurulan organlardır. Örneğin Devletlerarası Askeri ve Ekonomik İşbirliği Komisyonu, askeri ürünlerin üretimi ve geliştirilmesi konusunda işbirliği sağlar. KGAÖ Parlamenter Asamblesi KGAÖ üyelerinin parlamentolar arası işbirliği organıdır. Yılda iki kez toplanır ve örgütün faaliyetlerini değerlendirir. Örgütün Parlamenter Asamblesindeki gözlemcileri Sırbistan ve Afganistan'dır (Misafir, 2024). Bu organlar, KGAÖ'nün işleyişini ve hedeflerini gerçekleştirmek için bir araya gelmektedir.

2000 yılında Putin ve ekibi Rusya'nın ve BDT ülkelerinin, özellikle Orta Asya cumhuriyetlerinin ilişkilerinde bir dönüm noktası oluşturacak bir eylemde bulunmuştur. Rusya, 1990'lardaki hatalarından ders alarak bölge ülkeleriyle güvenlik alanında işbirliğini teşvik etmeye başlamıştır. Orta Asya'daki riskler ve tehditlerle karşılaşan ülkeler, bu sorunları Rusya'nın yardımıyla çözmeyi umut etmiştir. Örneğin 1999'da yaşanan İslami Hareket militanlarının çatışmaları, bölgenin güvenlik zayıflığını açığa çıkarmıştır. Bu tarihten itibaren Orta Asya bölgesi KGA'nın odak noktası haline gelmiş ve Rusya'nın girişiyle KGA çerçevesinde

çok taraflı işbirliği yeniden başlamıştır (Kydyralieva ve Abdibaitova, 2018: 97). Taliban'ın bölgeye sızma girişimleri ve RF'nin bölgedeki askeri varlığını artırması, RF'nin bölgesel güvenlik stratejisinin belirlenmesi açısından önemliydi. RF, Orta Asya'daki güvenlik tehditlerine karşı işbirliği yapma ve bölgesel bir güvenlik mekanizması oluşturma konusunda aktif rol oynamıştır. 2001'de, RF'nin öncülüğünde ortak askeri kuvvetlerin oluşturulması kararlaştırılmıştır.

2002'de KGAÖ'nün tam teşekküllü bir yapıya dönüşmesi, Orta Asya'daki stratejik durumla doğrudan ilişkiliydi. Bu adım, RF'nin özel statüsünü ve bölgedeki etkisini korumasına yardımcı olmuştur. Özellikle 2005'te Kırgızistan'da yaşanan olaylar, KGAÖ'nün bölgesel etkinliğini tartışmaya açmıştı. 13 Mart 2005'te Kırgızistan'da gerçekleşen parlamento seçimlerinin ardından muhalefetin itirazlarıyla başlayan protestolar, Kurmanbek Bakiyev'in liderliğindeki bir devrimle sonuçlanmıştır. Bu olaylar, "Lale Devrimi" olarak anılmıştır. KGAÖ, müdahaleye hazır olduğunu belirtse de Cumhurbaşkanı Akayev bu yardımı reddetmiştir. KGAÖ, üye devletlerin iç krizlerine müdahale etme zorunluluğu olmadığını vurgulamıştır. Ancak 2010'da Kırgızistan'da yaşanan etnik çatışma, KGAÖ'nün iç krizlere müdahale olasılığını artıran yasal bir reforma yol açmıştır. Bu süreçte özellikle Bakiyev'in ABD ile ilişkilerini güçlendirmesi ve Manas üssünün kapatılması konusundaki kararı nedeniyle RF ile Kırgızistan arasındaki ilişkiler gerilmiştir. Bakiyev'in devrilmesi sonrasında Kırgızistan'daki bölgesel ve etnik fay hatları yeniden açığa çıkmıştır. Özbekistan'daki etnik çatışmalar sırasında KGAÖ'nün tepkisi tartışma yaratmış ve KGAÖ, Kırgızistan'daki olaylara askeri müdahalede bulunmaktan kaçınmıştır. Bu süreç, KGAÖ'nün etkinliğini ve üye devletlerle ilişkilerini yeniden tartışmaya açmıştır. Özellikle de RF'nin bölgedeki rolü ve KGAÖ'nün askeri ittifak olma niteliği sorgulanmıştır. 2010'da Kırgızistan'daki olayların ardından, Özbekistan'ın KGAÖ ile ilişkilerinde bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Özbekistan, KGAÖ'nün Oş ve Celalabad bölgelerindeki tutumundan rahatsızlık duymuştur. Özbekistan'ın bölgeye yönelik politikaları ve RF'nin Kırgızistan ve Tacikistan'a yönelik politikaları da ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Bu dönemde, RF'nin Kırgız-Özbek çatışmasında rol oynadığı iddiaları Özbekistan'ı endişelendirmiştir. (Hamzaoğlu, 2021) Özbekistan, KGAÖ'nün 2011'deki Merkez-2011 tatbikatına katılmamıştır. 2011 yılında düzenlenen bu tatbikatlara, Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Ermenistan ve Tacikistan katılmıştır. Özbekistan, KGAÖ'nün 2011 Astana toplantısına da katılmamıştır. 2012'de, KGAÖ'nün askeri operasyonlarının üye devletlerin içişlerine müdahale etmesi konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Özbekistan, KGAÖ'nün askeri operasyonlarına katılmayacağını belirtmiştir. Özbekistan, 2012'de Şangay İşbirliği Örgütü'ne mesafeli

durmuş ve KGAÖ üyeliğini askıya almıştır. Rusya ile ilişkileri gerginleşmiştir, ancak Rusya'nın müttefiki olduğu vurgulanmıştır. Özbekistan, yabancı askeri varlık konusunda hassas davranmıştır. Ayrıca 2012'deki Şangay İşbirliği Örgütü'ne üye ülkelerin askeri tatbikatlarına katılmamış ve Kazakistan'ın askeri araçlarının topraklarına girmesine izin vermemiştir. (Yesevi, 2013: 7)

2.2 Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)

2.2.1 Örgütün Tarihçesi ve Amacı

Şangay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) temelleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce 1989'da Çin ve SSCB arasındaki sınır sorunlarının çözümü için başlayan ikili görüşmelerle atılmıştır (Kaya, 2019: 65). SSCB'nin dağılması ve Varşova Pakti'nin geçerliliğini yitirmesiyle birlikte büyük ekonomilerin dikkati Orta Asya'ya çevrilmişti. Bu süreçte işbirliği, dayanışma ve stratejik ortaklık gibi kavramlar etrafında şekillenen söylemler, aslında bölgeyle ilgilenen ülkelerin ekonomik çıkarlarını açıkça göstermiştir. Rusya Federasyonu (RF), öncelikle ekonomisindeki zorlukları aşarak kendini toparlamaya ve iç istikrarı sağlamaya odaklanmıştır. Ancak RF'nin Çin ile sınır güvenliği ve ideolojik anlaşmazlıklar nedeniyle bölgede istikrarsızlık ve gerginlik yaşadığı görülmüştür. Bu durum, RF'nin Çin'le olan yakınlaşma stratejisini hızlandırmış ve 1990'lardan sonra ilişkilerde meyvelerini vermeye başlamıştır. RF ve Çin arasındaki yakınlaşmanın arkasındaki sebepler arasında sınır anlaşmazlıkları, ekonomik çıkarlar ve ABD'nin bölgedeki varlığına karşıtlık yer almaktaydı. RF, NATO'nun Doğu Avrupa'ya genişlemesini bir tehdit olarak görmekteydi, Çin ise ABD'nin insan hakları politikaları ve Tayvan ile olan ilişkilerinden rahatsızlık duymaktaydı. Bu faktörler, Moskova ve Pekin'in işbirliğini güçlendirmiş ve 1994'te "Yapıcı Ortaklık" ve 1996'da "Stratejik Ortaklık" ilan edilmiştir (Altundağ, 2016: 104-105). 1996'da imzalanan "Sınır Bölgelerinde Askeri Alanda Güven Arttırılmasına Dair Antlaşma" ile Şanghay Beşlisi'nin temelleri atılmıştır. Ardından 1997'de "sınır bölgelerinde karşılıklı silahsızlanmaya dair antlaşmalar" ve bölgesel güvenlik konusunda antlaşmalar imzalanmıştır. Bu süreçte Özbekistan da gözlemci üye olarak kabul edilerek Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kurulmasına zemin hazırlanmıştır. (Bacaksız, 2017)

ŞİÖ'nün gelişim süreci içinde bölge ülkelerinin örgüte katılım ilgisi artmıştır. Özbekistan'ın 2000 yılında gözlemci olarak katılmasıyla birlikte, 2001'de yapılan Şanghay Zirvesi'nde örgütün ismi ŞİÖ olarak değiştirilmiş ve Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırıcılıkla Mücadeleye İlişkin Şanghay Sözleşmesi imzalanmıştır. 2002'de bölgesel bir terörle mücadele merkezi kurulmuş ve 2004'te ŞİÖ'ye Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda gözlemci statüsü verilmiştir. Örgüt, Moğolistan, İran, Hindistan ve Pakistan'ı gözlemci

üye olarak kabul etmiş ve 2007'de uzun vadeli iyi komşuluk, dostluk ve iş birliği konularında anlaşma imzalamıştır. 2009'daki zirvede Sri Lanka ve Belarus "diyalog ortağı" olarak kabul edilmiş, 2012'de ise Afganistan'a gözlemci statüsü ve Türkiye'ye diyalog ortağı statüsü verilmiştir. 2014 yılında Duşanbe'de Hindistan ve Pakistan, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne tam üyelik için başvuruda bulunmuş ve 2015 yılında bu başvuruların değerlendirilme süreci başlatılmıştır. Aynı dönemde Belarus gözlemci devlet ve Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya ve Nepal diyalog ortağı olmuştur. Bu gelişmelerle birlikte, gözlemci ülkeler de dahil olmak üzere ŞİÖ, Avrasya bölgesinin %61'ine yayılan bir örgüt haline gelmiştir. 2017'de Astana'daki tarihi ŞİÖ Zirvesi'nde Hindistan ve Pakistan'ın tam üye olması, örgütün küresel imajı açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Özellikle ŞİÖ'nün farklı dış politika önceliklerine sahip ülkeleri kendi çatısı altında toplaması, diyalog platformundan başlayarak güvenlik, ekonomi ve siyasi alanda iş birliklerinin önünü açabilecek potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Güvenlik alanında nükleer güce sahip dört ülkenin örgüt çatısı altında bir araya gelmesi, küresel stratejik istikrarın korunması açısından önemlidir. Ancak örgüt, NATO benzeri bir askeri blok değildir ve daha çok terörizm tehdidine karşı iş birliğini amaçlayan uluslararası bir örgüttür. Bu çerçevede ŞİÖ Birleşmiş Milletler ile birlikte çalışarak uluslararası iş birliğini güçlendirmektedir. ŞİÖ, sadece askeri ve terörle mücadele alanında değil, aynı zamanda ekonomi, ulaşım ve eğitim gibi kalkınmanın farklı alanlarında da iş birliklerini güçlendirmeyi amaçlayan bir birlik olarak öne çıkmaktadır. Üye ülkeler arasındaki komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesi ve bölgede barış, güvenlik ve istikrarın korunması, örgütün temel amaçları arasındadır. Bu hedeflere ulaşmak için üye ülkelerin ortak hareket etmeleri ve kalkınma süreçlerinde birbirleriyle iş birliklerini geliştirmeleri önemlidir. (Turgunov, 2022)

2.2.2 ŞİÖ'nün Yapısı ve Zirveleri

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) kurumsal yapısı, Devlet Başkanları Konseyi, Hükümet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Bakanlar Konferansı, Ulusal Koordinatörler Konseyi, Sekreteryaya ve Bölgesel Anti-Terörizm Merkezi'nden oluşmaktadır (Altundağ, 2016: 110).

- Devlet Başkanları Konseyi, örgütün en üst organıdır ve temel faaliyetleri belirleme, yönlendirme ve hedefleri tanımlama gibi amaçlara sahiptir. Ayrıca uluslararası ilişkilerde nasıl bir tavır sergileneceğini ve diğer ülkelerle hangi konularda işbirliği yapılacağını belirler. Her yıl Haziran ayında üye ülkelerde toplanır ve toplantısı her sene başka bir ülkenin ev sahipliğinde gerçekleşir.
- Hükümet Başkanları Konseyi, örgütün ikinci öneme sahip organıdır ve yılda bir kez toplanır. En önemli

görevi örgütün yıllık bütçesini onaylamaktır. Ayrıca ekonomik düzenlemeleri belirleme gibi görevleri vardır. Başkanı da Devlet Başkanları Konseyi gibi bir yıllığına rotasyon usulüyle seçilir.

- Dışişleri Bakanları Konseyi, bu konsey, uluslararası sorunlara çözüm üretmek ve örgüt üyelerinin ortak sorunlarını ele almakla görevlidir. Devlet Başkanları Konseyi toplantıları öncesinde hazırlıkları yapar ve görüşülecek konuları belirler.

- Bakanlar Konferansı, diğer konseylerin hazırladığı raporları tartışır ve uzman görüşlerini ilgili bakanlıklara aktarır. İlerleyen zamanlarda iktisadi, savunma, kültür ve ulaştırma bakanlıklarının dairelerinin kurulması planlanmaktadır.

- Yılda üç kez toplanan Ulusal Koordinatörler Konseyi, örgütün günlük faaliyetlerini yönetir ve koordine eder. Başkanı, Devlet Başkanları Konseyi başkanlığını üstlenen ülke tarafından atanır.

- Ayrıca, örgütün yürütme organı olan “Sekretarya” Pekin’de bulunur. Sekretarya, teknik ve bilgi hizmetleri faaliyetlerini yürütür ve örgütün faaliyetlerini organize eder. Başkanı üç yıl süreyle atanır ve rotasyon usulüyle seçilir.

- Bölgesel Anti-Terörizm Merkezi (RATS), örgütün en önemli kurumlarından biridir ve terörle mücadele konusunda koordinasyon sağlar. Taşkent’te bulunan merkezin görevi, terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık faaliyetlerine karşı ortak operasyonları koordine etmektir. Konsey ve Yürütme Komitesi olmak üzere iki ana organdan oluşur. (Alakbar-Zada, 2023: 1847-1849)

SCB’nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya cumhuriyetlerinden Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan ile RF ve Çin’in 26 Nisan 1996 tarihinde bir araya gelmesiyle başlayan Şanghay Beşlisi oluşumu, her yıl devlet başkanları düzeyinde yapılan zirve toplantıları ile gelişim göstermiş ve 15 Haziran 2001 tarihinde Özbekistan’ın katılımıyla Şanghay İşbirliği Örgütü’ne dönüşmüştür (Bacaksız, 2017). Şangay İşbirliği Örgütü Liderler Zirveleri 14 Haziran 2001 Şanghay, 07 Haziran 2002 St. Petersburg, 29 Mayıs 2003 Moskova, 17 Haziran 2004 Taşkent, 05 Temmuz 2005 Astana, 15 Haziran 2006 Şanghay, 16 Ağustos 2007 Bıшкеk, 28 Ağustos 2008 Duşanbe, 16 Haziran 2009 Yekaterinburg, 11 Haziran 2010 Taşkent, 15 Haziran 2011 Astana, 07 Haziran 2012 Pekin, 13 Eylül 2013 Bıшкеk, 12 Eylül 2014 Duşanbe ve 10 Temmuz 2015 Ufa Zirvesi olarak her sene düzenli olarak gerçekleştirilmiştir. Zirvelerde güvenlik alanının yanı sıra ekonomi alanındaki işbirliği de vurgulanmıştır. Örgüt, enerji ve ticaret gibi konularda işbirliğini artırmak için İş Dünyası Konseyi ve ŞİÖ Enerji Kulübünü kurmuştur. (Altundağ, 2016: 108-110)

ŞİÖ’nün Semerkant’taki yıllık Zirvesi, 15-16 Eylül 2022 tarihlerinde gerçekleşmiştir. Bu zirve, Avrasya kıtasında

önemli siyasi ve ekonomik dönüşümler yaşandığı bir dönemde, salgın sonrası devlet başkanlarının ilk kez bir araya gelmesiyle önem kazanmıştır. Zirve, üye ülkelerin devlet başkanlarını, diyalog ortaklarını ve gözlemci devletlerin liderlerini bir araya getirmiştir. Program, 15 Eylül 2022’de resmi olmayan akşam yemeği ile başlamış, ancak bazı liderler özel nedenlerle katılamamıştır. Resmi kısım ise 16 Eylül’de üye ülkeler Devlet Başkanları Konseyi toplantısı ile başlamış ve daha sonra genişletilmiş bir toplantı yapılmıştır. Bu zirvede Semerkant Deklarasyonu imzalanmıştır. Zirvenin somut çıktıları konusunda bazı şüpheler olsa da ŞİÖ’nün Avrasya liderlerini bir araya getirme misyonunu yerine getirdiği canlı bir şekilde görülmüştür. Örgütün son zamanlardaki cazibesi artmış ve zirvede yeni üyeler kabul edilmiş, diyalog ortaklığı statüleri verilmiş ve yeni diyalog ortaklığı süreçleri başlatılmıştır. Bu durum, ŞİÖ’nün hem Avrasya’da hem de küresel ilişkilerde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. (Muratbekova, 2022)

Şanghay İşbirliği Örgütü’nün (ŞİÖ) 2023 yılındaki zirvesi, 23. liderler toplantısı olarak Hindistan’ın liderliğinde gerçekleştirilmiştir. Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan, İran ve Belarus liderlerinin yanı sıra BM Genel Sekreteri Antonio Guterres’in katıldığı video konferans zirvesinde, bölgesel istikrarı sağlama ve Batının baskınlığıyla mücadele gibi temalar öne çıkmıştır. Zirvede üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların ötesinde bölgesel sorunlara ve çok kutuplu dünya arayışına odaklanılması, örgüt içinde birlik göstergesi olarak yorumlanmıştır. “Delhi Deklarasyonu” adıyla yayımlanan ortak bildiride ŞİÖ’nün güvenlikle ilgili konularda ideolojik ve çatışmacı yaklaşımlara karşı olduğu vurgulanmıştır. İran’ın tam üyeliğinin onaylandığı zirvede, Belarus’la da üyelik şartlarını içeren bir anlaşma imzalanmıştır. Rusya’nın Ukrayna’daki savaşı ve füze savunma sistemlerinin kullanımının genişletilmesi gibi konular da ele alınmıştır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, ülkesinin birlik içinde olduğunu vurgulayarak dış baskılara karşı direneceklerini belirtmiştir. (Şarku’l Avsat, 2023)

Sonuç

Yukarıda da görüldüğü üzere, “iç” faktörler, bağımsızlığın ilk günlerinden bugüne kadar Orta Asya devletlerinin karşı karşıya kaldıkları tehdit algılamalarının ve güvenlik sorunlarının başında gelmekte olup bu faktörler içerisinde “muhalif hareketler” ve “terör faaliyetleri” bölge gündeminde daha yoğun bir şekilde yer almaktadır. Orta Asya ülkeleri, bölgesel güvenliği sağlama ve ortak tehditlere karşı etkin bir şekilde mücadele etme konusunda bir araya gelmektedir. Bu ülkelerin çoğu, tarih boyunca farklı dönemlerde birbirleriyle karmaşık ilişkiler yaşamış olsa da günümüzde güvenlik alanında işbirliği yapma konusunda birçok ortak çıkarları

bulunmaktadır.

Güvenlik alanında işbirliği, terörizm, aşırıçılık, uyuşturucu kaçakçılığı ve sınırların güvenliği gibi ortak tehditlere karşı koymak açısından önemlidir. Bu tehditler, bölgedeki istikrarı ve kalkınmayı ciddi şekilde tehlikeye atabilir ve ülkelerin iç güvenliğini zayıflatabilir.

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi bölgesel platformlar, Orta Asya ülkelerinin güvenlik alanında işbirliği yapmalarını teşvik etmektedir. Bu tür örgütler, üye ülkeler arasında güven artırıcı önlemler almayı, terörizmle mücadele etmeyi, askeri tatbikatlar düzenlemeyi ve istihbarat paylaşımını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Orta Asya ülkeleri, güvenlik alanında işbirliği yaparak bölgedeki istikrarı ve güvenliği sağlamak için bir araya gelmelidir. Bu işbirliği, bölgesel barış ve kalkınma açısından önemli bir adım olabilir ve uluslararası toplumun da desteğini kazanabilir. Orta Asya'nın güvenliği, sadece bölge için değil, küresel istikrar ve güvenlik açısından da önemlidir.

KAYNAKÇA

- AKİMİJAN KYZY, Bukatcha (2018). “Yeni Dini Akımların Orta Asya Gençliği Üzerindeki Etkileri ve Din Eğitiminin Rolü”. Gelecek Vizyonlar Dergisi, 2(4), 31-39.
- ALTUNDAĞ, Zehra (2016). “Geçmişten Günümüze Şanghay İşbirliği Örgütü”. Avrasya Etüdları. 49(1), 99-124.
- ALAKBAR-ZADA, M. (2023). “Şanghay İşbirliği Örgütünün Amacı ve Faaliyeti”. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 10 (5), 1845-1855.
- ARI, Tayyar (2008). Orta Asya’da Güvenlik Sorunları ve İşbirliği Girişimleri. https://www.academia.edu/37929876/Orta_Asyada_G%C3%BCvenlik_Sorunlar%C4%B1_ve_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi_Giri%C5%9Fimleri_1-17.
- BACAKSIZ, Özenç. (2017). Kuruluşundan Günümüze Şanghay İşbirliği Örgütü. Trakya Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- BOTAKARAYEV, Bauyrzhan (2019). Orta Asya’da Sovyet Dönemi Sonrası İslami Hareketler. İksad Yayınevi.
- BİRDİŞLİ, Fikret (2017). “Orta Asya Bölgesel Güvenlik Kompleksi Bağlamında Kırgızistan-Özbekistan İhtilafı”. Yönetim Bilimleri Dergisi, 15(30), 123-143.
- EROL, Mehmet Seyfettin (2004). “Orta Asya’da Güvenlik Sorunları”. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, 1, 85-112.
- ERDOĞAN, Bülent (2006). “Orta Asya’da Yasadışı Uyuşturucu Ticareti ve Kullanımı”. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 1(1), 81-117.
- GÜHER, Aytaç (2018). Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Özbekistan. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- HAMZAOĞLU, Halit (2021). Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü’nün Gelişimi, Misyonu ve Faaliyetleri. Ankara:

Nobel Akademik Yayınevi.

JOLDOSHOV, Altynbek (2019). “Kimlik ve Sınır: Orta Asya’da Sınır Sorunları”. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 19(2), 303-326.

KAYA, Rüştü (2019). “Orta Asya ‘Bölgesel Güvenlik Kompleksi’ ve Şangay İşbirliği Örgütü”. Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi, 7, 53-71.

KYDYRALİEVA, Saltanat ve Burulkan ABDİBAİTOVA (2018). “Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü’nün Merkezi Asya’daki Etkinsizliği”. Bilge Strateji, 10 (18), 93-109.

MİSAFİR. (2024). “Doğu’nun NATO’su: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü”. <https://www.akademikparadigma.com/dogunun-natosu-kolektif-guvenlik-antlasmasi-orgutu/> (erişim tarihi: 14 Mayıs 2024).

Muratbekova, Albina (2022). “Şanghay İşbirliği Örgütü Semerkant Zirvesi 2022: Önemli Çıkarımlar”. e-bulletin analysis. Eurasian Research Institute. <https://www.eurasian-research.org/wp-content/uploads/2022/10/tr-13-10-361.pdf> (erişim tarihi: 14 Mayıs 2024).

MUTLU, Kayhan ve L. Doğan TILIÇ (2001). “Sovyet Sonrası Orta Asya’da Toplumsal Yapı ve Suç”. Birikim, Haziran 2001, <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-146-haziran-2001/2337/sovyet-sonrasi-orta-asya-da-toplumsal-yapi-ve-suc/2529> (erişim tarihi: 13 Mayıs 2024).

ŞARKU’L AVSAT (2023). “4 Soruda Şanghay İşbirliği Örgütü’nün Son Zirvesi”. <https://turkish.aawsat.com/d%C3%BCnya/4418886-4-soruda-%C5%9Fanghay-i%C5%87%C5%9Fbirli%C4%9Fi-%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BCn%C3%BCn-son-zirvesi> (erişim tarihi: 14 Mayıs 2024).

Turgunov, Erkinbek (2022). “Şanghay İşbirliği Örgütü’nün Tarihçesi ve Bölge Güvenliğindeki Rolü”. Weekly E-Bulletin. Eurasian Research Institute <https://www.eurasian-research.org/wp-content/uploads/2022/02/Haftalik-e-bulten-03.01.2022-09.01.2022-No-336.pdf> (erişim tarihi: 14 Mayıs 2024).

YESEVİ, Çağla Gül (2013). “Orta Asya’da İşbirliği ve Bütünleşme: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Örneği”. İstanbul Kültür Üniversitesi, Küresel Eğilimler Serisi, Çalışma Kağıdı